

Doctrina pueril, de Ramon Llull, un llibre petit?

Cristina Garreta

Catalunya al segle XIII és un conjunt de territoris sota el domini del Casal d'Aragó que hem denominat Corona catalanoaragonesa. És el període de màxima expansió territorial, per tant un moment de fortaleça militar, política i cultural. El català començarà a ser l'idioma de cultura a l'entorn de la Mediterrània, tal com ho denoten les Cròniques de Jaume I, Bernat Desclot, Ramon Muntaner i Pere el Cerimoniós. La lluita per l'expansió territorial és també una lluita de domini cultural entre el món àrab, el món cristià i la cultura jueva. En aquest context neix una figura cabdal per a la nostra llengua i la nostra literatura, i també per a la ciència i el pensament de tot el món medieval. És Ramon Llull.

El moment d'esplendor de la cultura catalana va propiciar que un geni com Llull, motivat per la consciència que la seva missió a la terra era la de difondre l'evangeli com a única via de salvació, iniciés una activitat frenètica d'escriptura i viatges per arribar al màxim de gent possible (de tots els estaments, de totes les confessions, de diverses sensibilitats). El propòsit d'assolir la seva missió i la seva genialitat (facilitat amb les llengües, visió del projecte, etc.) és allò que el fan ser un home fora del seu temps, que no actua per referents sinó per la seva personal i singular visió del món. És la seva necessitat d'escriure i comunicar l'evangeli allò que el porta a deixar testimonis molt primerencs de diversos gèneres literaris, dins la seva vasta obra filosòfica, teològica i científica.

Aquesta visió tan singular i avançada el porta, entre moltes altres coses, a participar en ple segle XIII d'un nou corrent pedagògic orientat als laics, al qual ell aporta la seva voluntat d'arribar als infants i a altres públics poc instruits amb *Doctrina pueril*, escrit a l'entorn de 1274-1276 i que, tot i que la part més important de l'obra la dedica als principis bàsics de la fe cristiana, recull també altres matèries acadèmiques medievals, aspectes socials, aspectes naturals del cos humà, bons costums i una novetat impor-

tant: consells per a l'educació dels fills, sense que siguin nobles.¹ És a dir, que hem d'interpretar que el concepte *doctrina* equival a enciclopèdia, com un manual ben estructurat que no té un públic d'edat específica.

Doctrina pueril ha estat analitzada atentament per diversos estudiosos, però en tot cas creiem que ha arribat el moment de reivindicar-la com a primer llibre català que s'adreça als infants en general, i que, per tant, podem considerar Llull el fundador del gènere.² Amb això no estem fent més que posar en relleu una petita, però significativa faceta de la "desmesurada vida de Ramon Llull".³

Anem a fer un cop d'ull als dos estudis crítics més significatius fets d'aquesta obra, que són els que ens donaran el motiu de la seva reivindicació. El primer data de 1972 i és de Gret Schib⁴. L'autora, a la seva introducció, el compara breument amb altres escrits pedagògics coetanis a *Doctrina pueril*, i el cert és que més de 40 anys després no s'ha publicat res més en aquesta línia que sembla tan interessant.

Els primers escrits pedagògics que coneixem, tal com ens planteja Schib, són possiblement previs a Llull, es refereixen a la instrucció dels prínceps i són principalment en llatí. Per aquest motiu, l'autora en destaca la singularitat de ser una de les primeres obres pedagògiques escrites en llengua vulgar i adreçada especialment als infants:

Els altres escrits pedagògics de l'època es refereixen gairebé únicament a la instrucció dels prínceps, i, que sapiguem, són normalment en llatí. Així s'esdevé amb el tractat de Vicent de Beauvais, De eruditione filiorum regalium, escrit cap a 1254, i amb De eruditione principum (1255-60) de Guillaume de Pérault.⁵

Estirant el fil que la catalanòfila ens ha presentat, descobrim que el dominic Vicent de Beauvais (1190-1264), a banda de ser el bibliotecari del rei Lluís IX de França, és l'autor d'una de les primeres

compilacions del saber medieval *Speculum Maius* (una enciclopèdia que recull tot el saber de l'època amb una clara preocupació per a la seva transmissió) i escriu també un tractat sistemàtic per a la formació dels prínceps i les princeses a petició de Margarida de Provença, esposa de Lluís IX de França. *De eruditione filiorum regalium* s'escriu cap al 1254 i ha estat valorat especialment en estudis recents perquè té un apartat dedicat a la formació de la dona.⁶

*La obra, aunque es un tratado sistemático de pedagogía, tiene una orientación eminentemente moral y una querencia clerical manifiesta. No importa que los receptores últimos del tratado sean los príncipes que van a gobernar e influir en la Francia del siglo XIII; no importa tampoco que estemos en la antesala de una emergente secularidad. Vicente es un dominico que escribe en latín, que conoce muy bien la mentalidad de su época y que se siente en la obligación ineludible de influir en ella.*⁷

L'altre exemple seria el de Guillaume de Pérou i el seu llibre *Eruditione Principum* (1255-1260) del qual no hem pogut saber gaire cosa més que l'existència d'un bell manuscrit il·luminat d'una traducció francesa datada entre 1375 i 1380, conservat a la Biblioteca Nacional de França.

Si seguim amb la comparativa de Schib, tot i que eren rars els llibres pedagògics escrits en llengua vulgar, hi ha alguns exemples, com el que sant Lluís va compondre per al seu fill: *Enseignement de Sain Louis a son fils Philip III* (1267-68).

Coincideix que el rei Lluís IX, venerat com a sant Lluís, és el marit de Margarida de Provença, que havia encarregat el llibre que hem tractat primer a Vicent de Beauvais quan només tenia tres dels onze fills que van tenir. Potser el rei té una voluntat expressa de formar l'hereu al tron directament del seu puny i lletra. Els *Enseignements* són, tal com han estat coneguts fins ara, una llista de temes que ha de tenir en compte un bon monarca. Ho fa en llengua vulgar, però el text és "literàriament poc valuós, feixuc d'estil, pobre de lèxic..."⁸ Fa poc, però, s'ha descobert un text més complet, amb més elements narratius a partir del qual se n'hauria pogut fer un resum simple que és el que ha estat conegut fins ara, però que igualment continua essent breu.⁹

Schib encara anomena un parell més d'exemples de textos pedagògics en llengua vernacle, l'un conservat a la Biblioteca Nacional de França, anònim i consistent en un diàleg entre un pare i un fill amb alguns tocs d'humor,¹⁰ d'una extensió reduïda. El segon és el llibre *Somme le roi* (1279) que ja és posterior a la *Doctrina*, però que té la curiositat de

ser un nou encàrrec reial, en aquest cas del rei Felip III l'Ardit de França, per a qui el seu pare havia fet els *Enseignements*, al dominic Laurent d'Orléans, el contingut del qual és un manual d'instrucció moral i religiosa.¹¹ En conserva un bell exemplar il·luminat datat entre 1320-1325 la Universitat de València.

D'altra banda, Schib exposa que els primers textos pedagògics castellans més coneguts com els *Castigos del rey don Sancho* (ca. 1292) o el *Conde Lucanor* (1330/1335) de Don Juan Manuel són posteriors a la *Doctrina pueril*. Finalment insisteix a assenyalar que cap dels textos dels quals ella té notícia "no conté idees tan personals sobre matèries tan vàries, com la *Doctrina pueril*..."¹².

El segon estudi crític és més recent, de 2005 a càrrec de Joan Santanach¹³ i aporta alguns elements a considerar, com per exemple que el llibre és possible que no s'adreci específicament al seu fill, sinó que parlar a un "fill estimat" és un recurs literari propi de l'època, amb tot, això no li resta que sigui una obra amb la voluntat d'arribar al públic més elemental, com són els infants i també un segment molt ampli de la societat medieval (persones adultes amb poca o cap formació).

Santanach remarca la importància de l'obra al seu moment, ja que tot sovint surt referenciat en diversos llibres de l'època i se'n van fer moltes traduccions i còpies manuscrites, característiques que sens dubte el fan un text popular. També en destaca la seva originalitat a l'època per ser "un dels textos més complets i estructurats produïts a l'Edat Mitjana, destinats a la formació bàsica de laics."¹⁴

Altres característiques de *Doctrina Pueril* són el fet que és un dels primers textos de Lluïl després d'haver concebut *l'Ars*, i el seu autor hi aboca esquemes i continguts que fins al moment només s'havien donat a eclesiàstics. Santanach insisteix molt a donar-li aquest ús com el d'una lectura prèvia per a poder-se endinsar en la complexitat de *l'Ars*¹⁵ o simplement com el de tenir el paper de caràcter introductori, de formació bàsica (a *Blaquerna* cita l'obra per a l'educació bàsica del jove protagonista).

Convençuts, doncs, de la seva importància per l'originalitat del redactat, i la distància que el separa dels altres textos contemporanis per extensió, sistematització, contingut ampli i llengua, considerem que val la pena rescatar-lo i reivindicar-lo en l'actualitat com a primer llibre en català adreçat a un públic infantil dins els actes commemoratius de l'Any Lluïl amb motiu dels 700 anys de la seva mort.

Ja que des de les institucions catalanes s'està fent una gran tasca de difusió de la figura de Ramon Lluïl i de la transcendència de la seva obra (ja molt

valorada al conjunt d'Europa) amb activitats de tot caire, algunes de més privades com l'interessant exposició bibliogràfica que la Biblioteca del Monestir de Montserrat va organitzar durant els mesos de juny i juliol de 2016, i d'altres de més públiques com la gran exposició lliure i gratuïta que ofereix el CCCB des de juliol a desembre de 2016 titulada "La màquina de pensar: Ramon Llull i l'ars combinatoria", seria també el moment de posar una data al calendari de celebració anual d'aquesta efemèride: la redacció de *Doctrina pueril*, el primer llibre europeu adreçat a un públic infantil general, de la ploma de Ramon Llull durant el darrer quart del Segle XIII en català.

En aquesta efemèride hi descobrim altres valors en la voluntat de fer-lo conèixer precisament entre el públic més jove de tot el territori lingüístic català:

1. Ofereix la magnífica oportunitat de fer conèixer Ramon Llull als més joves des d'una vessant històrica, literària, folklòrica, etc., totes hi caben al llarg dels anys.
2. És una manera de donar llum a una època de màxima expansió de la nostra llengua i la nostra cultura.
3. És una manera d'agermanar-nos amb els catalanoparlants d'arreu de l'arc de la Mediterrània, descobrir la riquesa de la nostra llengua, els seus matisos i colors, i enfortir els nostres vincles culturals.

Possiblement la millor manera d'apropar Llull als infants, malgrat la importància de *Doctrina pueril*, en l'actualitat sigui a partir d'altres textos seus. Sortosament la producció editorial no ha escatimat versions i edicions de textos com *El llibre de les bèsties*, *El gentil i els tres savis* i fins i tot biografies de Llull per a llegir, explicar i comentar, per no parlar de les llegendes de tradició oral que Caterina Valriu ens fa saber que s'expliquen, sobretot a l'àmbit de les illes balears.¹⁶

Una altra bona manera és la que han elaborat des de Milimbo per a les Biblioteques Municipals de Reus, amb una exposició-itinerari que de manera lúdica i sensorial permet descobrir alguns dels trets més característics de la seva obra, experimentar-los i trobar relacions amb altres llibres de la història de la literatura com són el *Màgic d'Oz*, *Els viatges de Gulliver*, *Àlicia al país de les Meravelles...* i moltes altres activitats que durant tot l'any s'han anat realitzant des de gran nombre de biblioteques públiques de Catalunya.

En conclusió podem dir que hi ha una bona colla de motius per valorar que Llull, que té un programa per a fer arribar la veritat que li ha estat revelada a tota la humanitat i elabora instruments que li han de permetre arribar a tot tipus de públic, també pensa específicament en els infants, en tots els infants. És el moment de donar-hi la importància que mereix. Només la intermitència en l'estudi i la valoració de la nostra història i la nostra cultura imposada per motius polítics al llarg dels segles poden justificar el desconeixement que tenim de Llull, de la seva obra (i en especial de *Doctrina pueril*) i de l'època tan important que va viure.

Notes

1. J. SANTANACH, "Introducció", a R. LLULL, *Doctrina pueril*, Palma, Patronat Ramon Llull, 2005, p. xxxix.
2. C. GARRETA, "Els primers llibres infantils a Catalunya", a *Jornades Llibre Antic: memòria del passat*, Reus, Centre de Lectura, 2015, p. 97-112.
3. Manllevant l'expressió del títol de l'exposició itinerant de la Institució de les Lletres Catalanes "La desmesurada vida de Ramon Llull en els 700 anys de la seva mort". Vegeu més informació al web de la Institució, <<http://www.lletrescatalanes.cat/ca/patrimoni-literari/exposicions/item/1257-la-desmesurada-vida-de-ramon-llull-mostra-itinerant>>.
4. G. SCHIB, "Introducció", a R. LLULL, *Doctrina pueril*, Barcelona, Barcino, 1972, p. 5.
5. G. SCHIB, *op. cit.*, p. 7.
6. J. VERGARA CIORDIA, "La educació del *De eruditione filiorum nobilium* de Vicente de Beauvais (1190-1264)", *Educación XXI*, vol. 15, núm. 2 (2012), p. 73-92. Disponible en línia a <<http://revistas.uned.es/index.php/educacionXX1/article/view/135/99>> (consulta: 28 juliol 2016).
7. J. VERGARA CIORDIA, "El *De Eruditione Filium Regalium*: un tratado de pedagogía sistemática para la educación de príncipes en la Edad Media", *Estudios sobre Educación*, núm. 19 (2010), p. 77-96. Disponible en línia a <<http://hdl.handle.net/10171/18326>> (consulta: 28 juliol 2016).
8. G. SCHIB, *op. cit.*, p. 7.
9. D. O CONNEL, *Les enseignements de Sain Louis à son fils Philippe: Temple de París*, París, Association Historique du Temple de París, 2013. Disponible en línia a <<http://www.templedeparis.fr/2013/08/25/les-enseignements-de-saint-louis-%C3%A0-son-fils-philippe>> (consulta: 28 juliol 2016).
10. G. SCHIB, *op. cit.*, p. 8.
11. *Somme le roi*, a *Repositori de contingut lliure: RODERIC*, Universitat de València. Disponible en línia a <<http://roderic.uv.es/handle/10550/29077>> (consulta: 28 juliol 2016).
12. G. SCHIB, *op. cit.*, p. 8.
13. J. SANTANACH, "Introducció", a R. LLULL, *Doctrina pueril*, Palma, Patronat Ramon Llull, 2005.
14. J. SANTANACH, *op. cit.*, p. xxxii.
15. J. SANTANACH, *op. cit.*, p. xxxviii.
16. C. VALRIU, "Ramon Llull, una vida de llegenda", *Faristol*, núm. 83 (maig 2016), p. 25-28.